

Obsah

Úvodem k novému sborníku 3

Z činnosti archivu

**Stav zveřejňování archivních pomůcek v Digitálním archivu
/Vademecu Zemského archivu v Opavě / Veronika Matrozsova 5**

**Od Archivního Vademeca k Digitálnímu archivu
Zemského archivu v Opavě / Jiří Šil 10**

**Konzervace a restaurování archiválií v Zemském archivu v Opavě
/ Jarmila Štěrbová – Karel Müller – Jan Krásl 24**

**Katalogizace spolkových spisů v Zemském archivu v Opavě
/ Eva Hájková 30**

Studie, soupisy, edice

**Návrh pravidel pro inventarizaci a katalogizaci vyznamenání
/ Květoslav Growka 43**

Soupis památníků četnických stanic / Zdeněk Kravar 54

**Nansenovské pasy ve fondu Policejní ředitelství Moravská Ostrava
/ Alena Kráslová 128**

**Papírové pohřební štíty ve fondech Zemského archivu v Opavě
/ Karel Müller 157**

**Josef Zeithammel – umělec na bojištích I. světové války
/ Jaromíra Knapíková 172**

Inventář knížecího zámku v Opavě z roku 1544 / Petr Kozák 182

Drobnosti

Nejstarší opavská matrika / Pavel Solnický – Petr Tesař 203

**První slezský zemský archivář Gottlieb Kürschner
na dochovaných fotografiích / Jiří Peterka 211**

**Publikace Zemského archivu v Opavě za léta 2003–2017
/ Vanda Svobodová 217**

Zusammenfassungen 228

Úvodem k novému sborníku

Publikační činnost Zemského archivu v Opavě je poměrně bohatá (jak ostatně přesvědčivě dokládá přehled v závěru tohoto sborníku), přece jen zde již více než čtvrtstoletí chybělo centrální archivní periodikum, které by poskytovalo prostor pro prezentaci práce celého archivu, tak jak se ustavil správní reformou v roce 2002. Spolu se začleněním okresních archivů Moravskoslezského a Olomouckého kraje tehdy převzal zemský archiv též vydávání či spoluvydávání řady regionálních sborníků, v čemž samozřejmě hodláme i nadále pokračovat. Novým titulem však chceme svým způsobem navázat na Sborník Státního oblastního archivu v Opavě, vycházející v letech 1969–1987, a to včetně jeho primárního zaměření na archivní práci. Nehodláme rozšiřovat již tak pestré spektrum historických a vlastivědných periodik Slezska a severní Moravy. Nový sborník by měl především prezentovat výsledky odborné činnosti archivu a jeho pracovníků, zpřístupňovat archivní soupisy a drobné edice, vítány jsou i studie a články k dějinám archivu a archivnictví v našem regionu. Věříme, že odborný a publikační potenciál současného pracovního kolektivu Zemského archivu v Opavě je dostatečný, aby se z nového sborníku stalo každoroční periodikum. Jeho stránky jsou pochopitelně otevřeny i autorům z partnerských paměťových institucí a dalším badatelům, kteří mají co říci k výše zmíněným tématům. Doufáme, že náš nový sborník přispěje svým obsahem k větší informovanosti odborné i laické veřejnosti o archivní práci, povzbudí slezské a severomoravské archiváře v jejich odborných a publikačních aktivitách a možná také inspiruje kolegy z ostatních archivů naší republiky. Ad multos annos!

Karel Müller
ředitel Zemského archivu v Opavě

Od Archivního Vademeca k Digitálnímu archivu Zemského archivu v Opavě

Jiří Šil

Rozvoj archivního bádání online a jeho dopad na Zemský archiv v Opavě

Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO) se dlouhodobě a koncepčně věnuje tvorbě a publikování digitálních dat k fondům, k archivním pomůckám a k jednotlivým typům archiválií, které spravuje.¹

Pracovníci ZAO a deseti jemu podřízených okresních archivů ve spolupráci s externími spolupracovníky z firmy BACH Systems s. r. o, Olomouc vytvořili v průběhu posledního desetiletí (od roku 2007) strukturované a vzájemně propojené virtuální prostředí pro zpřístupňování dokumentů, které umožňuje jejich studium online.

Tato platforma byla nazvána nejprve obchodním názvem firmy Bach Systems „Archivní Vademecum“, nověji pak srozumitelněji „Digitální archiv ZAO“. Tato webová aplikace poskytuje nejen základní informace o fondech archivu a příslušných archivních pomůckách, ale umožňuje i využití části archivního dědictví doslova v „domácí badatelně“.² Vychází se přitom

1 Tento příspěvek je přepracovanou a obecněji pojatou verzí autorova staršího textu. Je zaměřen přednostně na virtuální databáze digitálního archivu ZAO, které jsou naplněny daty opavského pracoviště Zemského archivu. ŠIL, Jiří: Digitalizace a zpřístupnění obrazových materiálů z fondů průmyslových podniků Zemského archivu v Opavě. In: *Hospodářské dějiny Moravy a Slezska: vybrané kapitoly z 20. století*, Brno: Technické muzeum, 2016, s. 204–213.

2 DOLEŽAL, Pavel: *Badatelna u vás doma aneb on-line studium archiválií Zemského archivu v Opavě*, in: *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě*, Praha 2014, dostupné z <http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2014/Dolezal.pdf> (cit. 10. 2. 2017)

z principu, že co je přístupné online, je nežádoucí, kromě speciálních případů, předkládat fyzicky v archivních badatelkách. Počet objednávek do badatelny Zemského archivu tak klesl po spuštění online studia mezi lety 2009 a 2010 zhruba na polovinu (tj. z více než 10 tisíc na méně než 5000 objednávek ročně). Počet badatelů, jimž byly archiválie předloženy fyzicky, pak klesl ze 600–650 na cca 300–400 ročně. Počet badatelských návštěv z cca 2500 v roce 2009 klesl nejprve přibližně na polovinu a za poslední tři roky na třetinu.³

Úměrně tomu vzrůstá využití digitálního archivu. Průměrná roční návštěvnost Archivního Vademeca za léta 2012–2017 činila přes 500 tisíc návštěvníků, kteří zobrazili téměř 3,9 miliónů webových stránek. Cca 46% procent badatelů zamířilo na web opakovaně. Průměrný návštěvník strávil v digitálním archivu cca 13,5 minuty. Svého vrcholu dosáhla oblíbenost Archivního Vademeca v letech 2014 (793 tisíc návštěvníků a 5,78 miliónů zobrazených stránek) a 2015 (773 tisíc návštěvníků a 6,33 miliónů zobrazených stránek). O rok později návštěvnost klesla na 688 tisíc návštěvníků a 5,32 miliónů zobrazených stránek v důsledku spuštění nové aplikace Digitální archiv ZAO na jaře 2016 (viz GRAF č. 1).

Nejčastějšími návštěvníky za poslední tři roky (2014–2017) byli badatelé z České republiky, kteří tvoří více než 79% uživatelů digitálního archivu ZAO. Na dalších pozicích v počtu přístupů online do „virtuální badatelny“ jsou badatelé z Německa (16,5%), Rakouska (3,6%), Spojených států amerických (3%), Polska (1,5%), Slovenska a Velké Británie (0,4%).⁴

Aktuálně (jaro 2017) Digitální archiv obsahuje ze všech fondů Zemského archivu a souvisejících okresních archivů (Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov a Šumperk) 1,7 miliónů záznamů a 15 miliónů obrazových příloh, přičemž před rokem (jaro 2016) to bylo 1,49 miliónů záznamů a 9 miliónů skenů a digitálních fotografií. V počtu digitalizovaných jednotek je tak ZAO dlouhodobě na špičce českého archivnictví. Pozornost je věnována nejen obsahu záznamů, ale též jejich vzájemným vazbám. Principiálně tedy nejde pouze o objem digitalizace, ale rovněž o propojení jednotlivých informačních databází.

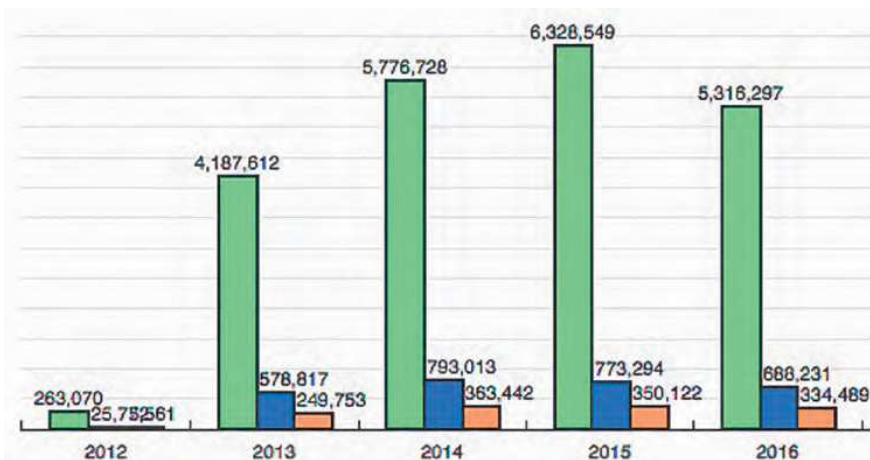
Digitální archiv představuje významnou pomůcku pro badatele i archiváře (a pro určité situace je základní a nejrychlejší informační pomůckou), ale je též vizitkou naší práce, kterou lze prezentovat kdekoli, kde existuje připojení na internet.

Historie digitálního archivu

Cílem archivářů a informatiků při tvorbě digitálního archivu pro ZAO je vytvořit ucelenou webovou aplikaci, určenou pro širokou odbornou i laickou veřejnost, která dokáže v jednotném prostředí integrovat veškeré zdigitalizované informace z fondů a sbírek ZAO, ať již textové (databázové), obrazové, případně i jiné (audio/video) povahy. Aplikace má splňovat požadavky kladené na moderní způsob prezentace takovýchto informací – pokročilé možnosti vy-

3 Za poskytnutí statistik využití fondů a archiválií v badatelně Zemského archivu v Opavě děkuji Petru Tesařovi.

4 Za poskytnutí dat o návštěvnosti digitálního archivu ZAO děkuji Markovi Trojakovi ze Státního okresního archivu Karviná.

GRAF Č. 1 – Návštěvnost Archivního Vademeca v letech 2012–2016. Zeleně vyznačen počet zobrazených stránek, modře počet prvních návštěv, oranžově počet opakovaných návštěv webu

hledávání, standardní obslužné funkce tisku, stahování, „exportů“ apod.⁵

Digitální data byla zpřístupněna online nejprve pod názvem „Archivní Vademecum“ na webu ZAO <http://vademecum.archives.cz>. Vademecum startovalo v roce 2007 jako webová aplikace pro publikování dat z jednotlivých nepropojených informačních databází. Mezi badateli se nejprve rozšířila znalost o webu <http://matriky.archives.cz>, který byl široce využíván do té doby, než byl jeho obsah integrován do Archivního Vademeca. Zlomovým byl rok 2009, kdy pracovníci Zemského archivu představili koncepci nové podoby „Archivního Vademeca“, založenou na integraci mezifondových katalogů archiválií, archivních pomůcek a informací o fondech.⁶ Počítal s devíti oborovými virtuálními databázemi, a dále s databází pro inventáře a knihovny.

V abecedním pořadí to byly:

fotografické /obrazové/ dokumenty,
kroniky,
listiny,
mapy a plány,
matriky,
pečetě,
pečetidla,
spolky,
video/audio.

⁵ TROJAK, Marek – MICHNA, Radomír: *Archivní Vademecum : vývoj nové verze (ideální podoba)*. Opava 2009, 13 s. (interní materiál ZAO)

⁶ Tamtéž.

V roce 2012 byla přijata aktualizovaná interní směrnice, která je základním metodickým textem pro tvorbu digitálního obsahu v ZAO.⁷ Později na veřejném webu „Vademecum“ přibyla databáze Veduty a vývoj Archivního Vademeca byl dokončen v letech 2013–2014 zprovozněním databází Pozemkové knihy a Kartotéky. Tím počet oborových databází stoupl na dvanáct, plus informační databáze o fondech, inventářích a knihovních fondech.

Výše popsané členění obsahu „Vademeca“ pak přebíral i Digitální archiv ZAO, nově vyvíjený v letech 2015–2017. Ten kromě obecně srozumitelnějšího názvu a přehlednější grafické podoby přinesl i několik vylepšení, patrných zejména v oblasti uživatelské práce s výsledky vyhledávání, statistik obsahu a využití statistik badateli.⁸ Tato aktualizovaná platforma pro online studium archiválií byla po testování archiváři v průběhu května 2016 zprovozněna pro badatele na adrese <http://digi.archives.cz>. V novém digitálním archivu byla rovněž zařazena databáze „Třídní výkazy“, čímž počet zveřejněných digitálních jednotek stoupl skokově na 13,4 miliónů připojených příloh a 1,6 miliónu evidenčních záznamů. Nové grafické rozhraní digitálního archivu je optimalizováno i pro užití na dotykových zařízeních – mobilních telefonech a tabletech. Nové databáze jsou již integrovány pouze do Digitálního archivu, který by měl v letošním roce zcela nahradit „Vademecum“ (viz OBR. č. 1.). Digitální archiv zobrazuje přílohy záznamů v oborových databázích též u jednotlivých záznamů v digitalizovaných inventárních pomůckách. Základem vazeb je propojení identifikačních údajů: evidenčního čísla NAD, čísla pomůcky, inventárního čísla, v některých případech i druhu a čísla evidenční jednotky.

Čas získaný poklesem badatelské agendy přímo ve studovně Zemského archivu v posledních osmi letech byl využit ke zvýšení badatelského komfortu. Kromě budování oborových databází jsou postupně přepisovány do digitální podoby a následně publikovány online archivní pomůcky.

Dálkové zveřejnění většiny archivních pomůcek Zemského archivu v Opavě i státních okresních archivů na internetu nesporně velmi přispívá k popularizaci fondů ZAO a lepší úrovni informovanosti o nich. Digitální archiv proto obsahuje i databázi Pomůcky (inventáře, katalogy, soupisy), z níž lze zobrazovat jednotlivé inventární záznamy buď přímým procházením struktury inventární pomůcky, nebo fulltextovým vyhledáváním.

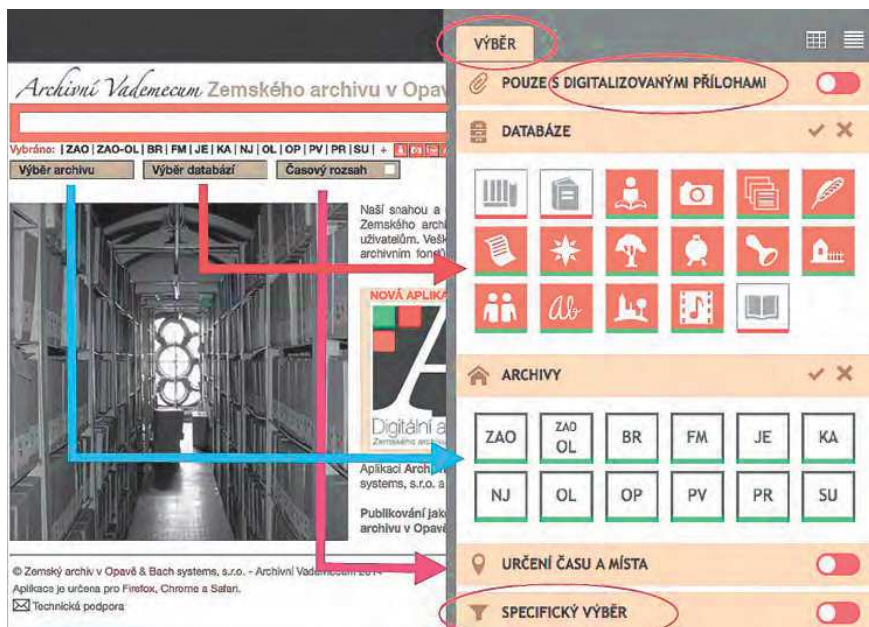
V současné době probíhá digitalizace pomůcek, které nebyly zařazeny do digitálního archivu v první vlně mezi léty 2010–2012. Jde zejména o starší inventáře fondů velkostatků, lesních závodů nebo průmyslových podniků. Speciálním případem je pak digitalizace dílčích inventářů nejrozsáhlejšího a často studovaného fondu ZAO – Severomoravského krajského národního výboru v Ostravě,⁹ kdy jsou zpřístupňovány prozatímní archivní pomůcky dosud zcela neuspořádaného fondu.

Též evidence archivních knihoven je plošně digitalizována. Jelikož je oborová databáze **Knihovna** „nearchivní“ povahy, není obsahově propojena s ostat-

⁷ Pokyn ředitele Zemského archivu v Opavě č. 3/2012, kterým se s platností od 1. 4. 2012 stanoví metodika pro tvorbu digitálního archivu Zemského archivu v Opavě, Opava 2012 (interní předpis ZAO). Nahradil starší metodiku z roku 2009 (Příkaz ředitele ZAO č. 4/2009).

⁸ Digitální archiv ZA v Opavě <http://digi.archives.cz/da/> (cit. 10. 2. 2017).

⁹ Dle statistik nejčastějších objednávek z fondů do opavské badatelské ZAO (P. Tesar) byl fond „Severomoravský krajský národní výbor Ostrava 1960–1990“ za posledních deset let druhým až pátým nejvyužívanějším archivním fondem.

OBR. Č. 1 – Znárodnění změn v grafickém rozhraní aplikací Archivní Vademecum a Digitální archiv

ními součástmi digitálního archivu a v základním nastavení vyhledávání DA ZAO je deaktivována.

Digitální archiv poskytuje uživatelům možnost mnohočetného výběru a rezervace archiválií, tisku, exportu do formátu PDF, a uchování tzv. permalinků (trvale platných webových odkazů) k jednotlivým záznamům.¹⁰ Obsah digitálního archivu je pravidelně automaticky aktualizován, vždy jednou týdně – v neděli.¹¹

Mimo digitální archiv ZAO jsou zpřístupněny tzv. indikační skici stabilního katastru, jejichž slezská část je uložena v opavském Zemském archivu.¹²

Asi nejlépe lze demonstrovat rozdíl mezi dnešním Digitálním archívem a původní podobou „Archivního Vademecum“ v letech 2007–2012 na oborové databázi „Veduty“. V jádru totožný textový i obrazový obsah, jak je prezentován v DA, najdeme pro Zemský archiv na webu <http://veduty.bach.cz/>, vytvořenému „k soupisu vedut vzniklých do roku 1850, které jsou uloženy v českých a slovenských archívech“.¹³

10 TROJAK, Marek – MICHNA, Radomír: *Archivní Vademecum...* c. d.

11 DOLEŽAL, Pavel: *Badatelna u vás doma...* c. d.

12 <http://archivnimapy.cuzk.cz/> (cit. 10. 2. 2017)

13 Tento plošný soupis vyšel v osmi svazcích knižně v letech 1999–2015 péčí české archivní správy při Ministerstvu vnitra ČR. Internetová databáze <http://veduty.bach.cz/> je organizována dle jednotlivých svazků soupisu.

V obou případech jsou zpřístupněny jak evidenční údaje o těchto prameňech, tak jejich naskenované obrazy (viz OBR. 2 a 3). Digitální archiv se však zásadně liší od soupisu „archivních“ vedut pro celou Českou republiku způsobem vyhledávání a vazbou na další databáze. Celostátní soupis online je v podstatě internetovým přívěskem knižního kompendia organizovaným dle jednotlivých vytištěných svazků, kde je kladen důraz na maximální geografické pokrytí a reprezentativnost. Oborová databáze Veduty DA ZAO je jen jedním dílkem v mozaice informací zařazených a vyhledávatelných dle archivních evidenčních a identifikačních znaků.¹⁴

Zejména pro starší archiválie je určena jedna diplomatická (**Listiny**) a dvě sfragistické databáze (**Pečetí** a **Pečetidla**). Databáze pro pečetě má dvě varianty – a to pro pečetě na listinách a sbírky odlišných pečetí. Nejdále je v publikování výsledků digitalizace sfragistického materiálu Státní okresní archiv Olomouc s více než 2700 záznamy. Většina ostatních okresních archivů má v databázi stovky položek a Zemský archiv publikaci dat připravuje. Naopak v podstatě všechna pečetidla na opavském pracovišti Zemského archivu jsou digitálně publikována včetně obrazových příloh se snímky pečetních ploch a jejich zrcadlově otočenými obrazy umožňující lepší čitelnost nápisů.

Je příznačné, že v současnosti je nekomplexněji digitálně zpracován a virtuálně zpřístupněn obsah matrik a pozemkových knih, následkem čehož nastal prudký rozvoj „bádání z domova“. Předchozí soupisy matrik a pozemkových knih v listinné podobě byly revidovány a průběžně digitalizovány pomocí intranetové webové aplikace ArchAdmin a z ní exportovány do centrálního datového úložiště (tzv. repository/repozitáře) a digitálního archivu ZAO (viz OBR. č. 4–6).¹⁵

Matriky, uložené na opavském a olomouckém pracovišti ZAO, tvoří základ genealogického bádání a byly před érou digitalizace nejčastěji předkládaným archivním materiálem v „klasických“ badatelnách. Databáze **Pozemkové knihy** byla zprovozněna později než matriky, ale obsahuje absolutně nejvíc tzv. digitalizátů, tedy počítačových souborů získaných skenováním nebo digitálním fotografováním. Zprovoznění databáze mezi květnem a zářím 2013 představovalo skokový moment ve zpřístupnění obrazových příloh k textovým metadatům, se kterým je srovnatelné pouze spuštění oborové databáze **Kartotéky** (s evidencí obyvatelstva)¹⁶ státními okresními archivy a nyní probíhající

14 Jako názorný příklad odlišného způsobu publikace ve virtuální databázi můžeme vzít pohled na Cvilín s poutním kostelem Panny Marie Bolestné v záhlaví pergamenové listiny, kterou město Krnov dává pozemek ke stavbě kostela (8. červenec 1722). Viz Zemský archiv v Opavě, fond Minoritě v Krnově, inv. č. 9. <http://www.veduty.cz/veduty/permalink?xid=dd3b1425a8c48613661d3adec41510ce> – zde textové odkazy na archiv a svazek meziarchivního soupisu vedut.

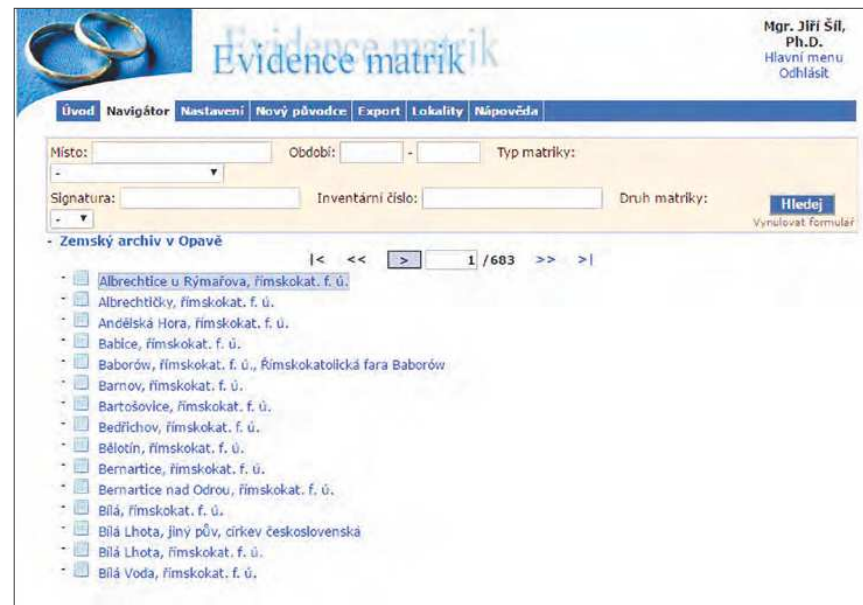
<http://digi.archives.cz/da/permalink?xid=252295C35AB511E4B12A001167D6B623> – zde u veduty související odkazy na popis fondu, archivní pomůcku a listinu, v budoucnosti dále možno připojit záznam ve virtuální databázi s popisem pečetí.

15 Zájem odborné i laické veřejnosti o digitální kopie matrik do roku 1900 a o evidenci celé matriční sbírky v databázi Digitální archiv stále roste. Tato databáze je průběžně doplňována o další kopie matrik, které byly aktuálně převzaty do archivu i o další zatím nezveřejněné svazky. Záznamy jsou průběžně kontrolovány a stále zpřesňovány, především na základě upozornění ze strany uživatelů.

16 [Michna, Radomír:] *Evidence obyvatel – závazný postup pro přípravu k digitalizaci (metodika ZAO)*. Frýdek-Místek: ZAO, 2013, 5 s.

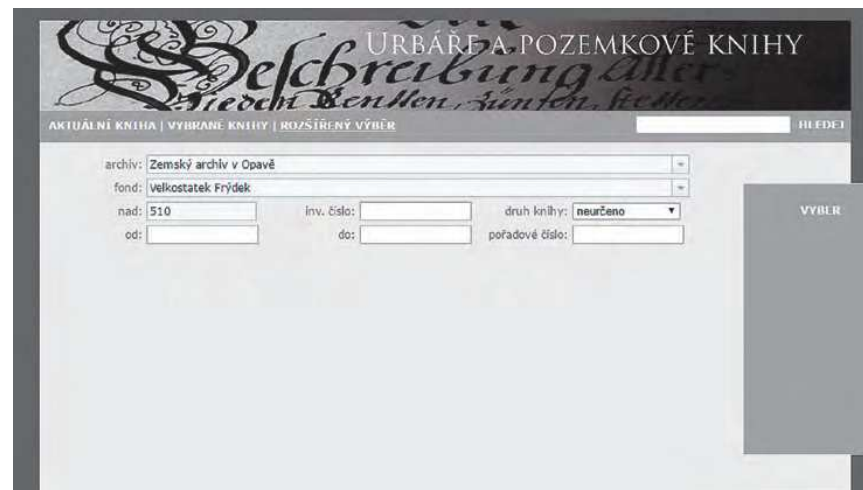
OBR Č. 2 – Náhled evidenční karty digitalizované veduty uložené v ZAO na webu <http://veduty.bach.cz>

OBR Č. 4 – Intranetová pořádací aplikace ArchAdmin pro digitální evidenci matrik

OBR Č. 3 – Náhled evidenční karty identické digitalizované veduty v Digitálním archivu ZAO

OBR Č. 5 – Intranetová pořádací aplikace ArchAdmin pro digitální evidenci pozemkových knih (úvod)

pořad. číslo.	nad.	inv. číslo.	sign.	od	do	název
4270	510	1	-	1646	1646	Urbář panství Horní Hlohov, Frýdek, Ratibof
4271	510	2	A-170	1636	1636	Urbář panství Frýdek
4272	510	3	-	1641	1641	Urbář panství Frýdek
4273	510	4	A-171	1664	1664	Urbář panství Frýdek
14538	510	214	G 635	1830	1871	Kniha sirotčích aktiv pro obec Morávka
14539	510	213	G 524	1830	1870	Kniha sirotčích pasiv pro obec Dobrá a Nošovice
14574	510	120	G 571	1700	1750	Seznam držitelů poddanských gruntů pro obce panstv...
14575	510	121	G 576	1839	1869	Kniha luk pro panství Frýdek
14594	510	122	G 572	1665	1703	Luční registra úzká pro panství Frýdek
14595	510	123	G 574	1691	1864	Luční registra malých louček pro panství Frýdek
14596	510	124	G 575	1710	1872	Luční registra malých louček pro panství Frýdek
14609	510	125	G 573	1614	1860	Kniha velkých luk pro panství Frýdek
14610	510	126	G 577	1750	1750	Index o držitelích a plotech z luk obcí panství fr...
14613	510	127	G 578	1780	1839	Index držitelů a platů z luk panství frýdeckoého
14614	510	128	G 634	1800	1863	Kniha kupů domínkálních luk pro Morávku

OBR Č. 6 - Intranetová pořádací aplikace ArchAdmin pro pozemkové knihy (výsledky vyhledávání)

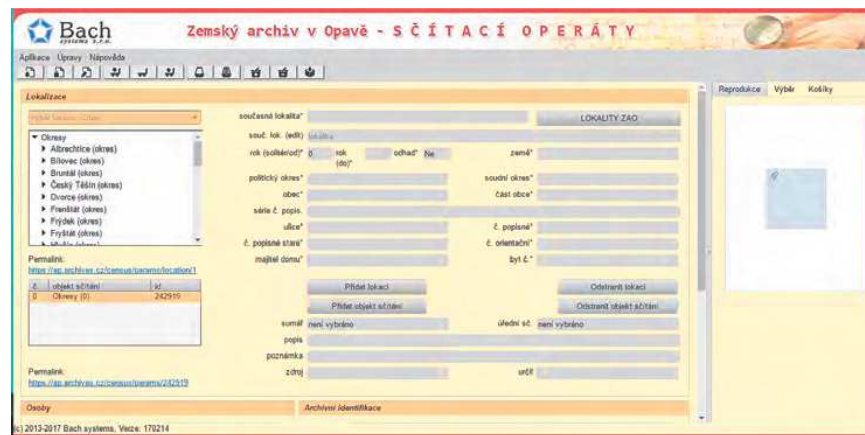
integrace **Sčítacích operátů** do digitálního archivu.¹⁷ Databáze **Lokality**, která není publikována v digitálním archivu, slouží jako zdrojová databáze geografických (místopisných) objektů, primárně sídel (sídelních útvarů) pro databázi Sčítací operáty a výhledově pro všechny pořádací aplikace v rámci Digitálního archivu ZAO (viz OBR č. 7).¹⁸ Velké množství textových dat (přes 17 tisíc záznamů a 690 obrazových příloh) obsahuje oborová databáze **Spolky**, jejíž jádro bylo vytvořeno v Zemském archivu v letech 2011–2014.

Stále intenzivně probíhá digitalizace ideografických a obrazových archiválií, především map, plánů a fotografií. Tvorba těchto databází je dlouhodobým úkolem do budoucnosti. Zatímco strukturované textové informace ke „sbírce map, plánů a technických výkresů“ napříč fondy jsou velmi rozsáhlé (cca 10 tisíc záznamů a zhruba desetina digitalizovaných obrazových souborů) a další postup digitalizace je dán zejména možnostmi velkoplošného snímání obrazu náležejícího k textovým datům, virtuální fotoarchiv Zemského archivu v Opavě prochází teprve obdobím budování.¹⁹

17 Michna, Radomír: *Sčítací operáty: Metodika / Uživatelský manuál*. Frýdek-Místek: ZAO, 2015, 12 s.

18 Michna, Radomír: *Lokality ZAO: Metodika / Uživatelský manuál*. Frýdek-Místek: ZAO, 2015, 14 s.

19 http://www.archives.cz/zao/za_opava/fondy/index.php. Jiná situace je v okresních archívech regionu Slezska a severní Moravy, které spadají pod Zemský archiv (Bruntál, Frýdek-Místek, Jeseník, Karviná, Nový Jičín, Olomouc, Opava, Prostějov, Přerov, Šumperk).

OBR Č. 7 - Intranetová aplikace pro digitalizaci sčítacích operátů

Digitální fotoarchiv začal být v Zemském archivu v Opavě ve větší míře naplňován online publikovanými daty teprve v roce 2015. Nyní (jaro 2017) sice obsahuje již přes 18100 skenů, ty jsou však napojeny pouze k 514 evidenčním kartám. Z toho vyplývá, že k jedné kartě s textovými informacemi je zpravidla napojeno několik desítek i set obrazových souborů. Ve zbývajících deseti pod ZAO spadajících okresních archívech je pak napojeno k 44 tisícům evidenčních karet digitálního fotoarchivu dalších cca 68 tisíc skenů.

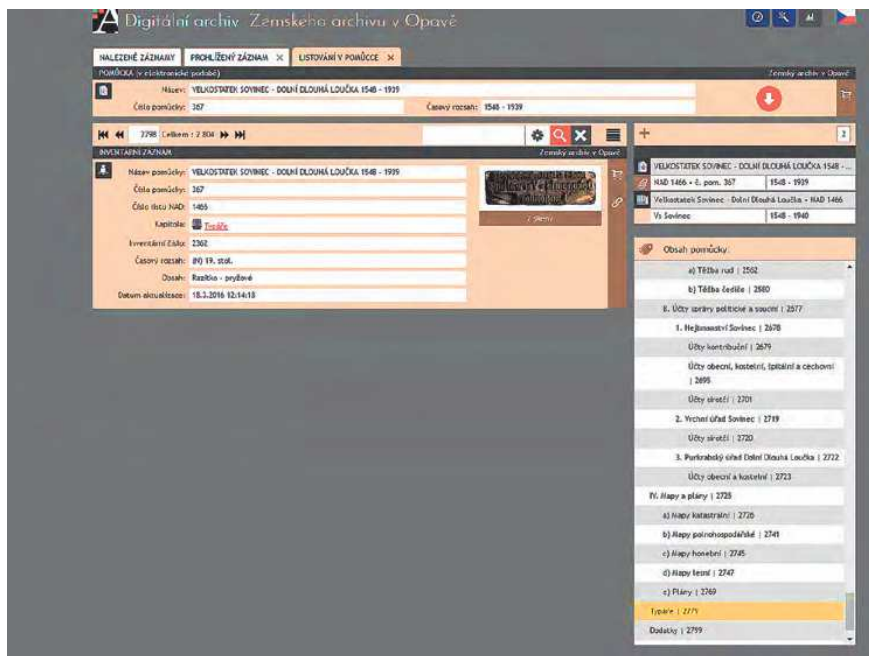
Způsoby publikování digitálních dat

Právě fotoarchiv nebo fondy starých katastrů poskytují dobrý příklad k osvětlení faktu, že digitalizovaných dokumentů určitého typu je v digitálním archivu ve skutečnosti mnohonásobně více, než ukazují číselné statistiky k oborovým databázím. Existují totiž dva způsoby zpřístupnění obrazových příloh v digitálním archivu ZAO, které můžeme pracovním nazvat „prozatímní“ a „systematický“ nebo též „inventářový/fondový“ a „mezifondový“ způsob.

Inventářový způsob spočívá v připojení digitalizovaného obrazu k evidenčním kartám inventárních jednotek v digitalizované archivní pomůcce (inventář). Zde je často velkou nevýhodou velmi stručná, nedostatečně strukturovaná a unifikovaná podoba zápisu obsahu inventární jednotky. Nemá-li tedy fond elektronický inventář a digitalizovanou archiválii nelze zařadit do stávajících oborových databází (zpravidla jde o nějaký významný aktový materiál nebo badatelům často předkládané archiválie z osobních pozůstalostí), je potřeba vytvořit minimálně elektronickou archivní pomůcku.²⁰ Obsah jednotlivých po-

Na špičce je Prostějov s více než 20 tisíci záznamů v databázi Fotoarchiv. <http://digi.archives.cz/da/> (cit. 10. 2. 2017).

20 Pokud má tedy digitalizovaná archiválie záznam pouze v inventáři (inventární záznam v elektronické pomůcce vytvořený v aplikaci BACH Inventáře), digitální reprodukce či externí dokument se připojuje k jednotlivým inventárním číslům do elektronického

OBR. Č. 8 – Zveřejnění fotografie úředního razítka v Digitálním archivu ZAO v databázi pro archivní pomůcky

ložek i s připojenými přílohami se pak zobrazuje v databázi **Inventurní záznamy** (viz OBR. č. 8).²¹

Druhý, mezifondový způsob zpřístupnění archiválie připojuje digitalizovaný obraz k co nejpodrobnějšímu a strukturovanému zápisu v některé ze zde popsanych specializovaných databází.²² Oborové databáze jsou, obecně řečeno **mezifondové katalogy**, určené pro zápis typově shodných archiválií z různých archivních souborů (fondů nebo sbírek v evidenci Národního archivního dědictví). Jde o elektronickou virtuální databázi – tisk jejího obsahu ani oficiální schvalování se nepředpokládá. Při zápisu do oborové databáze je potřeba mít hlubší znalosti o povaze digitalizovaného obrazového dokumentu, je to tedy způsob publikování kladoucí vyšší nároky na osobu zpracovatele. Každopádně se zde mají objevovat v jednotlivých kolonkách evidenční karty informace, které běžný inventurní soupis archivního fondu neobsahuje.

Jinak vyjádřeno – zapisování a připojování obrazového materiálu do informačního modulu „Inventáře“ lze tedy chápat jako **digitální inventarizaci**, naplnění tematické databáze pak jako **digitální katalogizaci**. Oborová databáze je průběžně tvořenou a publikovanou digitální obdobou specializovaného mezifondového katalogu, na němž může souběžně dle určené metodiky pracovat více archivářů. Připojené digitalizáty se zobrazují v prohlížeči pomocí aplikace Zoomify, která umožňuje i přiblížení detailů (viz OBR. č. 9 a 10).²³

U fondů dosud neuspořádaných může badatel nalézt v digitálním archivu často pouze jejich charakteristiku exportovanou z celostátní databáze archivních fondů nazvané PEVA. Ale i u neuspořádaných fondů lze nalézt digitalizáty určitých typů archiválií, **kteří nejsou dosud inventarizované, ale jsou zařazeny do oborových databází**. Typickým příkladem jsou např. kroniky u dosud neinventarizovaných archivů obcí, fondů spolků, škol či dalších institucí. Takto je možno publikovat v podstatě všechny typy archiválií, které jsou zařaditelné do specializovaných databází (listiny a sfragistický materiál, fotografické archiválie, mapy a plány...).²⁴ Podmínkou je, aby po uspořádání fondů byla doplněna inventurní čísla pro jednotlivé typy archiválií i do jejich záznamů v oborových databázích, aby se oba informační zdroje digitálně provázaly.

inventáře.

21 Dalšími typickými archiváliemi nezařazenými do oborové databáze jsou např. úřední razítka či jejich otisky (vyskytují se často ve fondech správních orgánů, velkostatků či průmyslových podniků) nebo ochranné známky (z oborových databází lze s jistými výhradami zařadit do fotoarchivu. Nedigitalizovaný mezioborový katalog ochranných známek vypracovala ŠOPÁKOVÁ, Marta: *Ochranné známky firem dochované v archivních fondech firem uložených v Zemském archivu v Opavě /včetně pobočky v Olomouci/ 1884 – 1969* : Katalog. Opava: Zemský archiv, 2002, 419 s.)

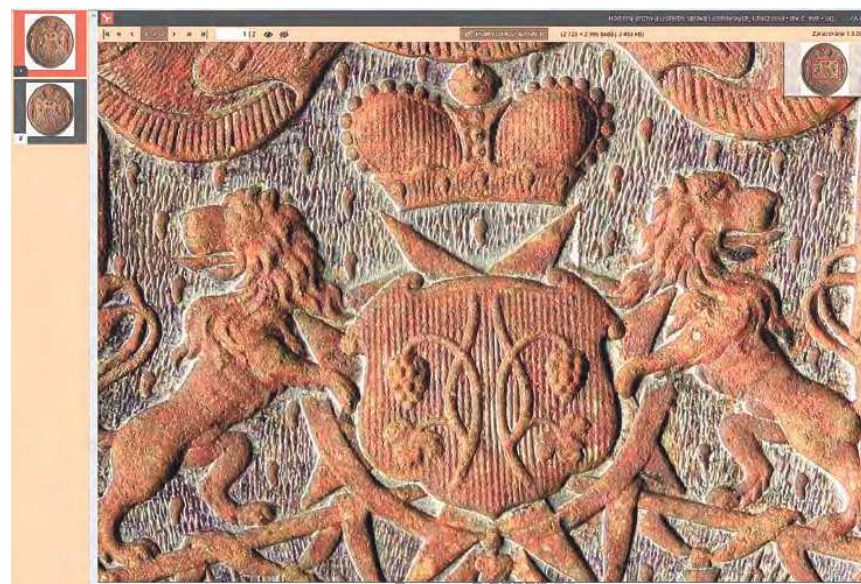
22 Pokud má digitalizovaná archiválie záznam v inventáři (inventurní záznam v pomůcce vytvořen v aplikaci Bach Inventáře) a zároveň v tematické databázi (katalogizační záznam v programu Bach Aplikace), digitální reprodukce či externí dokument se připojuje do tematické databáze. Digitální archiv pak automaticky vytvoří vazbu digitalizátů s evidenčními záznamy archivní pomůcky.

23 <http://www.archives.cz/vademecum-resources/napoveda/cs/vysledky/index.html> (zobrazeno 10. 2. 2017) – zde popisy čtyř režimů zobrazení záznamu v databázi.

24 Z technického hlediska nic nebrání jejich zařazení do specializované databáze, pokud je jejich obsah určitelný jinak než z archivní pomůcky (např. pomocí seznamu či kartotéky předané s fondem). Jindy se mohou naopak speciální archiválie stát díky jejich zařazení do digitálního archivu jediným badatelsky přístupným materiálem z nezpracovaného a nepřístupného archivního fondu.

OBR Č. 9 – Zvětšený typář v „mezifondovém katalogu“ digitálního archivu ZAO (oborová databáze Pečetidla)

OBR Č. 10 – Ukázka přiblížení detailu obrazové přílohy v prohlížeči Zoomify (DA ZAO)

Cíle digitalizace archivních dokumentů jsou tedy v zásadě trojí:

- 1) zpřístupnění často využívaných dokumentů online
- 2) prezentace obrazového materiálu vizuálně atraktivního (i pro neodborníka)
- 3) ochrana originálních dokumentů před poškozením²⁵

Plány do budoucnosti

V krátkodobém horizontu plánuje ZAO zpřístupnění obsahu všech listin včetně jejich digitálních kopií, zejména celého obsahu fondu Slezský stavovský archiv Opava (1318–1884). Současně se pracuje na integraci databáze sčítacích operátů do Digitálního archivu ZAO. Poté tato aplikace přejde z testovacího režimu do ostrého provozu a zcela nahradí Archivní Vademecum.

Dlouhodobé plány počítají s možností personalizace přístupu badatele do DA ZAO s možností zachování historie digitálního bádání, přizpůsobení obsahu, ukládání nastavení atd.

²⁵ Tato funkce je primární u tzv. bezpečnostních kopií, které jsou náročné na technické i personální zajištění. Ty však nejsou předmětem tohoto příspěvku. Z důvodů ochrany originálů nosičů jsou přednostně digitalizovány dokumenty obsahující obrazovou informaci na nestabilních nebo křehkých nosičích.

Z technicko-právního hlediska je řešeno zpřístupnění databáze **audio/video**, kde jsou již připravena textová metadata s popisnými údaji, ale je potřeba nalézt optimální způsob publikace audiovizuálních souborů po stránce technické i v souladu s požadavky autorského práva.

Probíhá také postupná kontrola nevalidních dat, označených v digitálních databázích symbolem (N) a jejich oprava dle metodických pokynů k digitalizaci. Jedním z nejdůležitějších úkolů, který je před námi, je implementace nových základních pravidel pro zpracování archiválií. Tato implementace bude mít zcela jistě dopad na budoucí podobu Digitálního archivu.

Zusammenfassungen

Aus der Tätigkeit des Archivs

Die Veröffentlichung der Hilfsmittel im Digitalarchiv des Landesarchivs in Opava

Veronika Matroszová

Das Landesarchiv in Opava macht seine erschlossenen Bestände in Form ihrer Hilfsmittel (Findbücher) in der üblichen gedruckten Form und seit dem Ende des 20. Jahrhunderts auch in der digitalen Form zugänglich. Die Zahl der digitalen archivalischen Findbücher wächst dank der Erschließung und Re-Inventarisierung der Bestände und auch dank der Abschreibung der alten Findbücher. Im Digitalarchiv sind gegenwärtig in der digitalen Form 67% aller archivalischen Hilfsmittel des Landesarchivs in Opava zugänglich.

Vom archivalischen Vademecum zum Digitalarchiv des Landesarchivs in Opava

Jiří Šil

Das Landesarchiv in Opava macht langfristig die digitalen Kopien seiner Archivalien im Digitalarchiv zugänglich. Dieses virtuelle Archiv umfasst gegenwärtig 14 spezifische Datenbestände – fotografische Dokumente (Bilder), Karteien, Chroniken, Urkunden, Karten und Pläne, Matrikeln, Petschaften, Siegel, Grundbücher, Volkszählungslisten, Verbände, Klassenbücher, Veduten und Video/Audio. Der Benutzer kann also die Informationen von einzelnen Archivbeständen und vom Inhalt ihrer Inventareinheiten finden. In der digitalen Bibliothek können dann die Angaben von den registrierten Publikationen gesucht werden. Im Beitrag ist auch die Geschichte der Entwicklung des Digitalarchivs des Landesarchivs in Opava in den Jahren 2007–2017 kurz gefasst, und die Schlüsselmomente der Online-Veröffentlichung der archivalischen Dokumente betont.

Die Konservierung und Restaurierung der Archivalien im Landesarchiv in Opava

Jarmila Štěřbová – Karel Müller – Jan Krásl

Im Beitrag ist die Entwicklung der Restaurierungswerkstatt des Landesarchivs in Opava seit dem Jahr 1945 bis zur Gegenwart rekapituliert. Die Autoren berichten von der Unterbringung der Werkstatt, ihrer materiellen Ausstattung, von der Innovation des Restaurierungsvorgehens und vor allem von ihrer Personalbesetzung. Im Rahmen des Landesarchivs in Opava arbeiten gegenwärtig zehn Mitarbeiter in vier Arbeitsplätzen, davon vier in der Werkstatt direkt in Opava.

Die Katalogisierung der Vereinsakten im Landesarchiv in Opava

Eva Hájková

Die Autorin beschäftigt sich in ihrem Text mit den Besonderheiten der Vereinsakten in den Archivbeständen des Landesarchivs in Opava. Sie selbst hat diese Akten seit den 1990er Jahren katalogisiert und legte die Katalogeinträge in den elektronischen Katalog ein. Sie betont im Beitrag vor allem Bildermaterial, das zu den Vereinsakten beigelegt wurde, wie zum Beispiel die Entwürfe der Vereinsuniformen, Fahnen und Abzeichen.

Studien, Verzeichnisse, Editionen

Der Entwurf der Regeln für die Erschließung und Katalogisierung der Auszeichnungen

Květoslav Growka

Der Beitrag vereinigt die Terminologie für die Inventarisierung und Katalogisierung der Auszeichnungen (Orden und Ehrenzeichen). Es handelt sich um die Artefakte, die für das Tragen bestimmt wurden. Mit dieser Thematik beschäftigt sich die historische Hilfswissenschaft Faleristik. Wir gliedern Auszeichnungen nach dem Provenienzprinzip zu den zuständigen Beständen, wo sie die selbständige Registriereinheit unter der Bezeichnung Anderes Material – Gegenstände der faleristischen Gattung bilden. Wenn Auszeichnungen mit Schriftstücken versehen sind (Dekrete und Statuten), die das Aktenmaterial bilden, können sie als Karton (Packet) registriert werden.

Das Verzeichnis der Gedenkbücher der Gendarmerieposten

Zdeněk Kravar

Im Katalog sind 88 Stück Gedenkbücher aus 87 Gendarmerieposten, bzw. Gendarmeriestationen und einigen Kommandos erfasst, die im Landesarchiv in Opava und in den ihm untergeordneten Kreisarchiven (und im Archiv der Stadt Ostrava) hinterlegt sind. In den Kreisarchiven in Jeseník und Nový Jičín befindet sich jedoch kein solches Gedenkbuch. In einigen Kreisen sind diese Archivalien ziemlich häufig vertreten (Karviná 20 Bücher, Prostějov 12 Bücher). Das Verzeichnis ist alphabetisch nach den Orten geordnet. Jedes Buch ist nach festgelegten Kriterien beschrieben.

Nansenische Reisepässe im Bestand Die Polizeidirektion in Mährisch Ostrau

Alena Kráslová

Die Agenda der sog. Nansenischen Reisepässe wurde in der Tschechoslowakei von den Polizeidirektionen erledigt, an die Antragsteller ihre Gesuche nach ihrem Wohnort gerichtet haben. Aus dem Bereich der Polizeidirektion in Mährisch Ostrau haben sich 215 Aktenstücke aus den Jahren 1930–1938 erhalten, die interessante Beweise von der russischen und ukrainischen Emigration im Ostrauer Land darstellen, darunter auch von den Gründen und von dem Zeitpunkt der Antragsteller um die Emigration, von ihrer Herkunft und ihrer späteren Eingliederung in die Gesellschaft.

Todtenschilder aus Papier in Beständen des Landesarchivs in Opava

Karel Müller

Todtenschilder spielten wichtige Rolle in Begräbnisritualen des Adels schon seit dem Mittelalter. Aufwendige hölzerne Artefakte wurden seit dem 17. Jahrhundert durch die Papiervariante ergänzt, auf der das Wappen des Verstorbenen, sein Namen und das Sterbedatum angegeben wurden. Diese Papier-todtenschilder wurden manchmal in den Familienarchiven des Adels erhalten, und der Beitrag registriert diejenigen Exemplare, die in den Beständen des Landesarchivs in Opava zu identifizieren gelang.

Josef Zeithammel – Künstler auf den Kampffeldern des I. Weltkriegs

Jaromíra Knapíková

Josef Zeithammel (seit November 1946 Zahořanský) studierte an der bildenden Akademie bei dem Professor Max Švabinský. Im Juli 1914 rückte er in die österreichische Armee ein. Die Fotografien und Zeichnungen im personenbezogenen Bestand Josef Zeithammel Zahořanský im Landesarchiv in Opava fassen das alltägliche Leben österreichischer (tschechischer) Soldaten auf den Kampffeldern des Ersten Weltkriegs in Galizien und in Italien.

Inventar des fürstlichen Schlosses in Opava aus dem Jahr 1544

Petr Kozák

Die Arbeit ist eine Standardquellenedition des ältesten erhaltenen Inventars des fürstlichen Schlosses in Opava und seines wirtschaftlichen Hinterlandes. Nach der Einleitungsstudie folgen die Vorstellung der benutzten Editions-methode und der eigene Text mit dem kritischen Apparat. Im Lexikon sind alt-böhmische Wörter erklärt, die in dieser Quelle vorkommen.

Kleinere Beiträge

Die älteste Matrikel der Stadt Troppau

Pavel Solnický – Petr Tesař

Die älteste Troppauer Matrikel aus den Jahren 1601–1627 wurde lange Jahre vermisst, und die Forscher wurden in der Bemühung um ihre Erschöpfung nur auf ältere Arbeiten der landeskundlichen Forscher a Genealogen angewiesen, vor allem Josef Zuka. Die Wiederaufindung dieser Matrikel im Jahr 2014 und ihre Deponierung im Landesarchiv in Opava ermöglicht ihre vollwertige Forschungsnutzung. Der Beitrag fasst den bisherigen Erkenntnisstand zusammen und ergänzt ihn um die neueren Feststellungen.

Der erste schlesische Landesarchivar Gottlieb Kürschner auf den erhaltenen Fotografien

Jiří Peterka

Der Beitrag stellt ein kurz gefasstes Biogramm des Professors des deutschen Gymnasiums in Troppau Gottlieb Kürschner (1847–1928) dar. Seine Ernem-

nung zum Landesarchivar am 19. Juni 1901 ist für den Beginn des Bestehens des heutigen Landesarchivs in Opava gehalten. In dem Mosaik der Informationen über Kürschner mangelte es jahrzehntelang an seine fotografische oder künstlerische Darstellung. Erst in den vergangenen Jahren wurden sogar zwei Fotografien dieser bedeutsamen Persönlichkeiten der Troppauer und schlesischen Geschichtsforschung gewonnen, die im Rahmen dieses Beitrags zum ersten Mal publiziert werden.

Die Veröffentlichungen des Landesarchivs in Opava in den Jahren 2003–2017

Vanda Svobodová

Autoři

Mgr. Květoslav Growka, Státní okresní archiv Jeseník
k.growka@je.archives.cz

Bc. Eva Hájková, Zemský archiv v Opavě
e.hajkova@zao.archives.cz

PhDr. Jaromíra Knapíková, Zemský archiv v Opavě
j.knapikova@zao.archives.cz

Mgr. Petr Kozák, Ph.D., Zemský archiv v Opavě
p.kozak@zao.archives.cz

Jan Krásl, Zemský archiv v Opavě
konzervace@zao.archives.cz

Alena Kráslová, Zemský archiv v Opavě
a.kraslova@zao.archives.cz

Mgr. Zdeněk Kravar, Ph.D., Zemský archiv v Opavě
z.kravar@zao.archives.cz

Mgr. Veronika Matroszová, Zemský archiv v Opavě
v.matroszova@zao.archives.cz

PhDr. Karel Müller, Zemský archiv v Opavě
k.muller@zao.archives.cz

Mgr. Jiří Peterka, Zemský archiv v Opavě
j.peterka@zao.archives.cz

Bc. Pavel Solnický, Zemský archiv v Opavě
p.solnický@zao.archives.cz

Mgr. Jiří Šíl, Ph.D., Zemský archiv v Opavě
j.sil@zao.archives.cz

PhDr. Jarmila Štěrbová, Opava

Mgr. Petr Tesař, Zemský archiv v Opavě
p.tesar@zao.archives.cz